

Laki László

Edhem Dilić: A falusi fiatalság társadalmi helyzete és orientációja

Empirikus kutatások eredményei

Edhem Dilić: Društveni položaj i orijentacija seoske omladine — rezultati empirijskog istraživanja. Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela — Zagreb, Institut društvenih nauka — Beograd; Beograd, 1971. 314 old.

Tartalom:

I. Uvodna napomena. II. Program istraživanja i njegova realizacija. Karakter istraživanja i određivanje problemskih situacija. Ciljevi i nacrt sadržaja istraživanja. Instrumenti istraživanja. Provođenje terenskog istraživanja. Obrada rezultata. III. Pregled rezultata istraživanja. Temeljne karakteristike naselja i ispitanika. Društvena-ekonomska obilježja naselja. Socio-demografska obilježja ispitanika. POLOŽAJ OMLADINE U SEOSKOJ PORODICI I SEOSKOJ SREDINI. Seoska omladina i porodica. Radna opterećenost omladine. Nagradivanje omladine. Učešće u upravljanju domaćinstvom i gospodarstvom. Odnosi generacija. Slobodno vrijeme seoske omladine. Način korištenja slobodnog vremena. Korištenje sredstava masovne komunikacije. Članstvo i način rada u društveno-političkim organizacijama. Zadovoljstvo korištenjem slobodnog vremena. Mladi i seoska sredina. Zadovoljstvo životom u selu. Prednosti života u selu i gradu. Potreba mijenjanja sela. Osnovne poteškoće mladih u selu. Utjecaj mladih na zbičvanja u selu. Aspiracija u pogledu mjesta stanovanja. Mladi i poljoprivredno zanimanje. Percepcija socio-profesionalnog statusa. Perspektiva gospodarstva. Opći položaj poljoprivrednika. Prednosti i nedostaci zanimanja poljoprivrednika i tvorničkog radnika. Društveni ugled poljoprivrednika. Profesionalne aspiracije i očekivanja. Profesionalne aspiracije učenika. Seoska omladina i tradicionalizam. Preferencija u pogledu broja potomaka. Stav prema inovacijama u poljoprivrednoj proizvodnji. Stavovi prema ravnopravnosti spolova. Mišljenja o potrebi religije. Temeljna životna orijentacija seoske omladine. IV. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA. Prilog A: Upitnik za selo. Osnovna pitanja iz podsjetnika za razgovor s poznavaocima seoskih prilika. Osnovna pitanja iz podsjetnika za razgovor s omladinskim aktivistima. Podsjetnik za razgovor sa omladinom na individualnim poljoprivrednim gospodarstvima. Upitnik za učenike osmih razreda osnovnih škola. Prilog B: Sumar odgovora na pitanja „zatvorenog tipa” iz podsjetnika za razgovor sa omladinom na individualnim poljoprivrednim gospodarstvima. Sumar rezultata iz upitnika za učenike osmih razreda osnovnih škola. Prilog C: Pregled nekih statističkih podataka o seoskoj omladini.

A könyv egy 1967—68-ban végzett empirikus kutatás eredményeit teszi közzé. A kutatás fő célja, hogy adatokkal bizonyított válaszokat keressen sok olyan aktuális kérdésre, amilyenek az utóbbi időben egyre inkább felkeltik a külföldi tudósok érdeklődését is a falusi fiatalság társadalmi, kulturális és gazdasági helyzetét illetően.

E célkitűzéseket a szerzők a következő 5 pontban fogalmazták meg:

- „1. az ifjúság helyzetének alapelemei a falusi családban és ehhez a helyzethez való alkalmazkodás;
2. az ifjúság helyzetének alapelemei a szabad idő tekintetében és ehhez a helyzethez való alkalmazkodás;
3. a falusi fiatalság alapvető álláspontja és véleménye a falusi életmódról és a falu elhagyásának szükségességéről, valamint észrevételei a fiatalok hatásának alapelemekéről a helybeli közösségben;

4. a fiatalság viszonya a mezőgazdasági foglalkozásokhoz, tekintettel a mezőgazdaság szocio-professzionális státuszára és a megkérdezettek professzionális törekvéseire és elvárására vonatkozó észrevételekre;
5. a megkérdezettek véleménye a gondolkodás és viselkedés hagyományos formái tekintetében az utódok számát, az agrotechnikai újításokat, a nemek egyenjogúságát és a vallás szükségét illetően.”¹¹

Amint ebből az idézetből látható, a kutatás felölelte a falusi élet körülményeinek majdnem minden jelentős területét, ami már magában is külön jelentőséget ad a műnek. Ezt a jelentőséget természetesen csak növeli az a tény, hogy hazánkban (mint ahogy azt a kutatók is kihangsúlyozták) ezen a téren még nagyon kevés ilyen irányú kutatás történt. A kutatás felölelte hazánk egész területét oly módon, hogy minden köztársaság és tartomány területéről 3—3 községet választottak különféle stratifikációs kritériumok alkalmazásával. Minden község területéről 3 települést választotak ki oly módon, hogy a minta teljes mértékben reprezentálja a vizsgált tömeg egészét. Végül a tervek szerint minden helységből 40 fialtalt kérdeztek meg. Ezenkívül még érdemes megemlíteni, hogy a falusi parasztfjúságon kívül ankétot végeztek a falusi elemi iskolák nyolcadikos tanulói között is. Ily módon a kutatás összesen 120 települést ölelt fel.

Amint az előbbi idézetből kitűnt, a kutatás érdeklődési köre igen szerteágazó és átfogó (ami egyébként a tartalomjegyzékből is látható). A teljes eredményanyag bemutatására sajnos nincs lehetőség, bár a közzétett eredmények jelentőségét tekintve megérdemelnék, hogy minden kutatási területről beszéljünk.

A kutatás első területe a falusi családi viszonyok voltak. Ezen a téren a kutatás megállapította, hogy, noha a családforma változása kezdi éreztetni hatását, a patriarchális családforma mégis a leginkább létező. Természetesen már maga ez a tény számos következtetést enged levonni a világszemlélet, társadalmi előítéletek és még számos egyéb kérdések tekintetében. Valószínűleg ez a helyzet adott előfeltételt arra a megállapításra is, hogy a falusi iskolások sokkal korábban kapcsolódnak be az aktív munkába besegítő táborába, mint városi társaik. Sokszor ez a tevékenységük az elemi iskolai tanulmányaik rovására megy, aminek az lesz a következménye, hogy a parasztfiatalok egy számottevő része nem fejezi be a törvényes, kötelező nyolcosztályos iskolát.

Ezt a helyzetet illusztrálja a következő táblázat.

1. táblázat*

	Fiúifjúság		Leányifjúság		Összesen	
	Számuk	%	Számuk	%	Számuk	%
Nem járt iskolába	16	1,6	26	3,7	42	2,4
1—4 oszt. elemi	305	30,3	238	33,7	543	31,7
5—7 oszt. elemi	274	27,2	154	21,8	428	25,0
8 oszt. elemi	331	32,6	265	37,6	596	34,8
Befejezetlen II. fokú iskola	54	5,3	11	1,6	65	3,8
Befejezett II. fokú iskola	28	2,8	11	1,6	39	2,3
Összesen	1.008	100,0	705	100,0	1.713	100,0

Az adatok világosan tükrözik a helyzetet, és kitűnik, hogy a megkérdezettek 59,1%-a vagy egyáltalán nem járt elemi iskolába, vagy pedig nem fejezte azt be. Ilyen körülmények között azután szinte magától következik be a patriarchális családi hagyományok továbbápolása.

A családi körülményekről ad képet az anyagi eszközökkel való önálló rendelkezés kérdése is. Noha a falusi parasztfiatalság 55,6%-a több mint nyolc órát tölt naponta a mezei munkában (a szezonjellegű mezőgazdasági munkák idején), a „zsebpénz” és az ezzel való szabad rendelkezés még sincs ilyen

mértékben engedélyezve az idősebb családtagok részéről. Az erről szerzett adatokat mutatja a következő táblázat, a fiatalok iskolai végzettségét is szemlélve.

2. táblázat³

(%-ban)

	4. osztályig (N=585)	5-7. oszt. (N=428)	8. oszt. (N=596)	8. és több (N=104)	Összesen (N=1713)
Van pénze, amivel önállóan rendelkezik	17,1	34,3	33,6	54,8	29,5
Nincs pénze, amivel önállóan rendelkezik	82,9	65,7	66,4	45,2	70,5
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az adatok azt bizonyítják, hogy a fiatalok majdnem 2/3 része nem rendelkezik pénzzel. Ebben a kategóriában az iskolai végzettség növekedésével csökken a fiatalok részaránya. Ez a tény is közvetlen azt igazolja, hogy a falusi parasztcsaládokban a családfői döntésjog és általában a patriarchális autoritativ viszonyok még mindig igen gyakoriak.

Ezek a patriarchális családviszonyok tükröződnek a döntéshozatal terén szerzett adatokból is, amiből kitűnik, hogy a megkérdezett fiatalok 57,4%-ának a mezőgazdasági termelés fő szervezője és a döntéshozó a családapa, míg a jövedelemmel való rendelkezés esetében ez a százalék 41,2. A gazdaság igazgatásában való részvételt mutatja a következő táblázat, korra és családi állapotra való tekintettel.

3. táblázat⁴

(%-ban)

	Kor szerint			Családi állapot szerint		
	14-17 éves N=578	18-21 éves N=772	22-25 éves N=363	Szabad N=1427	Házias N=286	Összesen N=1713
Válasz nélkül	2,1	1,2	1,4	1,3	2,4	1,5
Döntenek	11,7	15,9	42,4	15,6	43,0	20,1
Csak a tanácsukat kéri	18,0	37,7	28,7	28,9	30,1	29,2
Kizárva a döntéshozatalból	68,2	45,2	27,5	54,2	24,5	49,2
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A kutatás felölelte a nemzedékek egymás közötti viszonyának kérdését is, s ezen a téren megállapítást nyert, hogy a mai időkben a nemzedékek nézeteltérései sokkal kifejezettebbek, mint régen voltak. Ez az új generáció fel fogásbeli változásaival magyarázható, amely gyakran ellentétbe kerül az idősebbek konzervativizmusával. Ezt a helyzetet gyakran még az a körülmény is nehezíti, hogy a házasságalépő fiatalok továbbra is a szülők családi körében maradnak, ami leggyakrabban gazdasági okokkal indokolható (a kisbirtok felaprózásának elkerülése, az olcsó munkaerő megtartása, az eszközök „ésszerűbb kihasználása stb.). Noha ez a generáció közötti ellentét nyilvánvaló, a megkérdezett fiatalok túlnyomó többsége mégis úgy nyilatkozott, hogy a családjukban jók az egymás közötti viszonyok, és jól megértik egymást a szülők és a fiatalok.

A másik jelentős vizsgálódási terület a fiatalok szabad idejének kihasználási lehetőségei és módjai. Összehasonlítva a falusi és városi fiatalok szabadidő-kihasználási módját természetesen adódnak a különbségek, ami nem-

csak a rurális-urbánus különbségek következményei az eltérő lehetőségeket tekintve, hanem a falusi életmód, munkakörülmények és felfogásbeli különbségeik is.

A szabad idő kihasználási módját szemlélteti az alábbi táblázat.

4. táblázat⁵

	A megkérdezettek %-a		Összesen %-ban (N=1713)
	Ifjak (N=1008)	Leányok (N=705)	
Sportolás	30,9	0,1	18,2
Házkörüli munka (kézimunkázás)	—	46,8	19,3
Vendéglátogatás	5,3	—	3,1
T á n c	3,2	3,8	3,4
Újság-, folyóirat-, könyvolvasás	25,3	20,4	23,3
Rádióhallgatás	9,2	10,6	9,8
Mozilátogatás	6,5	3,0	5,1
Televíziónézés	4,2	3,1	3,7
Barát- és rokonlátogatás, beszélgetés stb.	11,6	10,5	11,2
S é t a	5,2	4,5	4,9
Beutazás és szórakozás a szomszéd városban	2,0	0,6	1,4
Fonóbajárás	2,2	1,6	1,9
Pihenés, alvás, „heverészes”	14,3	11,0	13,0
Házi és házkörüli munkák végzése	3,0	7,7	4,9
Egyáltalán nincs szabad ideje	5,1	5,8	5,4
Egyéb tevékenység	12,4	5,2	9,5

Megjegyzés: A kérdés „nyitott” típusú volt és minden megkérdezett többféle aktivitást is felsorolhatott.

A szabad idő kihasználását illetően meg kell említeni a kutatók egy megállapítását, mely szerint a helyzetet a falusi lehetőségek mellett a szülők által adott anyagiak és a velük való önálló rendelkezés szabadsága is meghatározza.

Ehhez a kérdéshez tartozik a tömegkommunikációs eszközök igénybevétele is, amely a könyvbeli adatok szerint azt mutatja, hogy a megkérdezettek közül rendszeresen 16,4% olvas újságot, 7,7% olvas könyvet, 12,7% látogatja a mozielőadásokat, 37,5% hallgat rádiót és 10,4% néz tv-műsort.

A kutatás következő területe a fiatalok megalégedésérzete a falusi környezettel és a falusi életmóddal. Noha a kutatók elvárásai szerint a fiataloknak elégedetleneknek kellene lennie a helyzetükkel, az adatok mégsem ezt igazolták, mivel a megkérdezetteknek csupán 24,5%-a fejezte ki elégedetlenségét. Ilyen adatok birtokában már nem is volt meglepő az a felelet, hogy a megkérdezettek majd 30%-ban a faluban maradnának. Meg kell azonban említeni, hogy ezzel szemben a megkérdezett iskolás diákok közül már csak 14,2% nyilatkozott a faluban maradás mellett. Ebből az a megállapítás következik, hogy a már munkában levő parasztfiatalok részben beleilleszkedett a meglévő körülményekbe, és már a hagyomány nyomásának hatására nehezebb az elhatározás a falu elhagyására. Ez a réteg sokkal inkább a falusi életkörülmények megváltoztatása mellett foglal állást. Noha a megkérdezettek jó része előtt nem világos, kinek kellene e változásokat kezdeményezni és végrehajtani, de a helyes irányzat mégis felismerhető.

A faluból elmenni kívánó parasztfiatalok 50,6%-a, az iskolás diákoknak pedig 55,7%-a költözne 50 000 lakosúnál nagyobb városba. A területi mobilitást illetően pedig a következő adatok kerültek a kutatók birtokába.

5. táblázat⁶

	Parasztfiatalok (N=1308)	Iskolások (N=1719)
Település a község területén	38,8	15,8
Községi székhely	11,9	7,9
A köztársaság ill. tartomány fővárosa	18,8	21,9
Város a saját köztársaság ill. tartomány területén	16,3	21,4
Más köztársaság ill. tartomány fővárosa	8,5	15,3
Város más köztársaság ill. tartomány területén	5,7	17,7
	100,0	100,0

A kimutatott adatok világosan beszélnek a két vizsgált réteg területei mozgásával kapcsolatos elvárásairól. Míg a parasztfiúság a lokális (helyi) települések felé kívánczik, addig az iskolás fiatalság már sokkal inkább a távolabbi helységek felé.

A könyv következő fejezetei a fiatalok véleményét ismerteti a mezőgazdasági foglalkozásokról a professzionális státuszáról. E célból először a fiatalok családja mezőgazdasági birtokának jövőjéről kértek véleményt. Az eredmény nagyon kiegyenlített azok között, akik nem tudják, akik szerint növekedni fog és akik szerint nem fog változni a birtok helyzete. Csupán 8,1%-ban válaszolták a fiatalok, hogy a gazdaság jövője hanyatlóban van. A mezőgazdaság általános helyzetét tekintve a megkérdezettek 13,3%-a szerint a helyzet jó, 40,5%-a szerint közepes, 40,9%-a szerint rossz, nehéz, míg 5,3% nem nyilatkozott.

A mezőgazdasági és az ipari munka összehasonlítása alkalmával a kutatók megállapították, hogy a fiatalok szerint a mezőgazdasági foglalkozás legfontosabb jó tulajdonsága, hogy aki ott dolgozik, az a „saját ura”, vagyis egyedül szabja meg a munkafeltételeket, a tervet és egyebet. A rossz oldalát tekintve pedig az első helyre a meghatározatlan munkaidő és a nehéz munkafeltételek kerültek. A munkásfoglalkozások előnye közül legtöbbször a biztos fizetés és a meghatározott munkaidő mellett nyilatkoztak. A rossz oldala közül leginkább a másoktól való függőséget emelték ki a megkérdezett falusi fiatalok. Mindezeket összevetve szinte logikus következmény, hogy a mezőgazdasági foglalkozás általános társadalmi tekintélyét illetően a megkérdezett fiatalok 66,2%-a szerint e tekintély rosszabb a többi foglalkozáshoz viszonyítva.

A könyv e részében részletes adatokat találunk arról is, hogy milyen rangsorolást végeztek el a fiatalok és az iskolások a foglalkozások népszerűségét tekintve, valamint arról is, hogy milyen iskolába vagy szakmára szerttek volna vagyis szeretnének menni. Ezzel kapcsolatban választ kaphatunk arra is, hogy a parasztfiatalság milyen mértékben szeretné elhagyni a mezőgazdasági munkát és más foglalkozást választani.

A könyv utolsó előtti fejezete a falusi fiatalságról és a hagyományokról szolgáltat adatokat. Az érdeklődés első területe az utódok számáról adott képet, mely szerint a fiatalok 28,3%-a még nem gondolkodott erről, 3,4%-a a családtalan házasság mellett döntött, míg 60,4%-uk az 1—3 gyermeket tartalmazó család mellett foglalt állást. A következő terület az új agrotechnika alkalmazása és elfogadása volt. E területen is — ugyanúgy mint az előbbin — jelentős változások észlelhetők a hagyományokhoz viszonyítva, hiszen az ifjak 75,4%-a kész elfogadni az új termelési módszereket. Ezzel szemben a leányifjúságnál ez a százalék mindössze 54,8. A nemek egyenrangúságát és az egyforma iskoláztatás szükségét tekintve a megkérdezettek túlnyomó többsége az egyenrangúság mellett döntött tekintet nélkül a nemekre. Ez az adat is a régi, hagyományos felfogás elhagyását és megváltozását igazolja. Végül a vallás szükségéről szóló adatok még inkább azt igazolják, hogy a mai falusi fiatalság már jóval kisebb mértékben tartja magát a konzervatív hagyományokhoz, mint ahogy az még a közelmúltban is volt. Ezen a területen

viszont még érezhető a leányifjúság kisebb méretű felszabadulása a vallási hagyományok hatása alól, mint amilyen mértékben ez a fiúifjúságnál jelentkezik. Érdekes megemlíteni, hogy azok közt, akik a vallást szükségesnek tartják a 30,4% további konkretizáció nélkülieken kívül, 13,7% a hagyományra hivatkozik, míg 11,8% a termelésben eszközölt isteni segítség miatt tartja fontosnak a vallást (még a tudomány mai fejlettségi foka mellett is).

Végül a könyv utolsó fejezete a falusi fiatalság alapvető életorientációja vizsgálatának eredményeit adja az olvasó kezébe. Ezen adatok szerint:

„a földművelésben és a falun szándékoznak maradni	72,8%
a földművelést szándékoznak elhagyni, de a falut nem	7,2%
a mezőgazdaságot is és a falut is szándékozzák elhagyni	20,0% ⁷⁷

Ezeket az általános adatokat sok külön ismérv szemszögéből szemlélve vizsgálják meg a szerzők, és adnak konkrét adatokat a jelenség illusztrálásához.

A könyvben mellékletként megtalálhatók a használt kérdőívek és az interjú vezetéséhez szolgáló emlékeztetők, valamint a „zárt” és a „nyitott” kérdésekre adott válaszok összesített kimutatása. Ezekből a részekből sok figyelemreméltó adat kerül az érdeklődők birtokába.

Érdeemesnek tartom az összesített megállapítások utolsó szakaszát idézni, amelyből már a kutatás bizonyos értékelését is levonhatjuk.

„Azzal a megállapítással fejezzük be, hogy a falusi fiatalság helyzete nagyon összetett a professzionális és szociális perspektívák tekintetében, valamint a gazdasági és oktatásügyi kérdéseket illetően. Úgy tűnik, hogy a fiatalság ezen rétege egész idő alatt magára volt hagyva, és jelentős mértékben meg volt fosztva elsősorban a szervezett társadalmi akciók hordozóinak segítségétől és beavatkozásától. Kutatásaink eredményei kétségtelenül rámutatnak, hogy ilyen helyzetben illuzórikus ettől a nemzedéktől elvárni, hogy egy olyan tevékenység hordozója legyen, amely társadalmunk követelményei értelmében a falu társadalmi, gazdasági és technikai átalakulását eredményezné.”⁷⁸

Véleményem szerint e könyv igen hasznos adatokat szolgál az e téren érdeklődők számára, és egyben alapos támpontot is képez a további kutatásokhoz. Ezenkívül elmondható, hogy a szerző alapos részletességgel tárgyalja és adatokkal alátámasztva tárja fel a kutatás eredményeit. A nyelvezete könnyű, gördülékeny és folyamatos, úgyhogy kellemes olvasmányi élményt is biztosít a megannyi adat mellett.

Tehát egy mondatban: Hasznos és értékes, adatokban gazdag könyv került a jugoszláv szociológiai kutatások archívumába.

Jegyzetek

¹ Edhem Dilić: Društveni položaj i orijentacija seoske omladine, 16. old.

² Uo. 36. old.

³ Uo. 53. old.

⁴ Uo. 58. old.

⁵ Uo. 79. old.

⁶ Uo. 111. old.

⁷ Uo. 164. old.

⁸ Uo. 201. old.